УДК 364 (477)
DOI:10.32782/2415-8240-2026-109-2-600-616

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

MODERN MECHANISMS OF SOCIAL PROTECTION OF VULNERABLE POPULATION GROUPS IN UKRAINE

Прокопчук Олена Тодорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Уманський національний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7405-2469

Соколюк Сергій Юрійович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри підприємницьких та соціальних технологій
Уманський національний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0362-7493

Olena Prokopchuk,
Uman National University

Serhii Sokoliuk
Uman National University

Статтю присвячено дослідженню сучасних механізмів соціального захисту вразливих груп населення в Україні, визначенню проблем їх функціонування та обґрунтуванню основних напрямів удосконалення. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняльний і структурно-функціональний методи, групування, систематизацію та логічне узагальнення. Інформаційну базу дослідження становили наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, а також офіційні дані Міністерства фінансів України та Пенсійного фонду України за 2019-2025 рр. Узагальнено складові системи соціального захисту, до яких віднесено соціальні виплати і державну допомогу, пенсійне забезпечення, соціальне страхування, житлові субсидії та пільги, соціальні послуги, підтримку зайнятості, адресні та цифрові механізми. Визначено основні проблеми функціонування чинної системи, серед яких фрагментарність програм, складність процедур отримання допомоги, недостатня міжвідомча координація, нерівномірність доступу до соціальних послуг, обмеженість фінансових ресурсів, недостатній моніторинг результативності та цифрова нерівність. Проаналізовано фінансове забезпечення соціального захисту у 2019-2025 рр. Встановлено, що видатки державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли з 218,6 до 453,4 млрд грн, а видатки Пенсійного

фонду України – з 435,9 млрд грн до понад 1 трлн грн, водночас частка соціальних видатків у загальних видатках державного бюджету скоротилася з 20,38 до 8,28 %. Обґрунтовано напрями вдосконалення механізмів соціального захисту, що передбачають підвищення адресності підтримки, спрощення процедур її отримання, розширення доступності соціальних послуг, посилення міжвідомчої координації, розвиток цифрових сервісів та вдосконалення моніторингу й оцінювання результативності соціальних програм.

Ключові слова: державна підтримка, соціальна політика, соціальні виплати, соціальні послуги, адресність допомоги, соціальне страхування, цифровізація, фінансове забезпечення, результативність соціальних програм.

The article examines modern mechanisms of social protection for vulnerable population groups in Ukraine under conditions of increasing social risks, demographic changes, economic instability, and prolonged wartime challenges. The purpose of the study is to analyze the current mechanisms of social protection of vulnerable groups, identify the main problems affecting their functioning, characterize the existing instruments of state support, and substantiate priority directions for their improvement in terms of targeting, accessibility, and effectiveness. The study uses analysis and synthesis, comparative and structural-functional methods, grouping, systematization, and logical generalization; the empirical base is supplemented with official data from the Ministry of Finance of Ukraine and the Pension Fund of Ukraine for 2019–2025.

The study systematizes the main components of the social protection system, including social benefits and state assistance, pension provision, social insurance, housing subsidies and privileges, social services, employment support programs, targeted assistance, and digital mechanisms. The system is characterized as combining financial, insurance, service, organizational, and digital instruments aimed at mitigating social risks and supporting vulnerable categories of the population.

The analysis identified a number of systemic problems that reduce the effectiveness of social protection mechanisms. These include fragmentation of support programs, complicated procedures for obtaining assistance, insufficient interagency coordination, unequal access to social services, limited financial resources, insufficient monitoring of program effectiveness, and digital inequality. Particular attention is paid to the financial dimension of state support. During 2019-2025, state budget expenditures on social protection and social security increased from UAH 218.6 billion to UAH 453.4 billion, while their share in total state budget expenditures decreased from 20.38% to 8.28%. At the same time, expenditures of the Pension Fund of Ukraine increased from UAH 435.9 billion to more than UAH 1 trillion, which confirms the significant resource scale of pension provision within the national social protection system.

The study substantiates that further improvement of social protection mechanisms should focus on more precise identification of recipients' needs, simplification of administrative procedures, expansion of access to social services, stronger interagency coordination, further development of digital services, and improvement of monitoring and evaluation of social programs. The practical

implementation of these measures can contribute to more efficient allocation of public resources, reduced administrative barriers, and improved accessibility and effectiveness of support for vulnerable groups. Further research should focus on developing a system of indicators for evaluating the effectiveness of individual social protection mechanisms and assessing their impact on the level of social vulnerability.

Key words: government support, social policy, social benefits, social services, targeted assistance, social insurance, digitalization, financial support, effectiveness of social programs.

Вступ. Соціальний захист вразливих груп населення є одним із ключових напрямів реалізації соціальної функції держави та важливою передумовою забезпечення суспільної стабільності. В Україні значення цієї сфери посилюється під впливом демографічних змін, майнової диференціації населення, поширення соціальних ризиків, зростання чисельності осіб, які потребують додаткової підтримки, а також тривалого впливу воєнних і кризових чинників. За таких умов система соціального захисту має бути здатною оперативно реагувати на зміни потреб населення та забезпечувати належний рівень підтримки найбільш уразливих категорій.

Сучасна система соціального захисту охоплює соціальні виплати, пільги, субсидії, соціальні послуги, соціальне страхування, програми підтримки окремих категорій громадян та інші інструменти державної підтримки. Їх результативність залежить не лише від обсягів фінансового забезпечення, а й від адресності, доступності, оперативності та узгодженості дій між інституціями, відповідальними за реалізацію соціальної політики. Особливого значення набуває забезпечення доступу до соціальної підтримки людей похилого віку, осіб з інвалідністю, малозабезпечених сімей, внутрішньо переміщених осіб, безробітних та інших категорій населення, найбільш чутливих до соціально-економічних потрясінь.

Водночас функціонування чинних механізмів соціального захисту супроводжується фрагментарністю окремих програм, складністю процедур отримання допомоги, нерівномірністю доступу до соціальних послуг, недостатньою координацією між установами та необхідністю підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів. Важливого значення набуває цифровізація соціальної сфери, яка розширює можливості для спрощення процедур, інтеграції інформаційних ресурсів та підвищення адресності державної підтримки.

За таких умов актуальним є формування цілісного підходу до функціонування механізмів соціального захисту вразливих груп населення, який поєднує фінансові, інституційні, організаційні та цифрові інструменти. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення системи соціального захисту з орієнтацією на реальні потреби одержувачів, підвищення доступності підтримки та її результативності.

Огляд літератури. Проблематика соціального захисту вразливих груп населення досліджується крізь призму соціальної вразливості, державної

підтримки, розвитку соціальних послуг, фінансового забезпечення та цифровізації соціальної сфери. Теоретичні підходи до визначення й оцінювання соціальної вразливості розкрито Н. І. Андрусишин [1]. Особливості функціонування соціального захисту в умовах воєнної агресії, повоєнного відновлення та євроінтеграції досліджено І. А. Дерновою, Т. М. Боровик, Л. В. Долокою та Л. С. Данилевською [2]. Питання розвитку соціальних послуг для вразливих категорій населення на рівні територіальних громад висвітлено Т. А. Заяць та Г. О. Краєвською [3], а інноваційні підходи до управління програмами соціального захисту – О. В. Макаровою [4].

Практичні аспекти надання соціальної допомоги вразливим верствам населення в умовах воєнного стану проаналізовано Ю. В. Малаховським, І. С. Мірошниченко та Т. Г. Петленко [5]. Теоретико-управлінські засади соціального захисту систематизовано В. М. Новіковим [6], особливості державної соціальної політики щодо найбільш вразливих груп досліджено І. О. Палій [7], а понятійно-термінологічні аспекти соціальної вразливості – О. Т. Риндзак [8]. Фінансове забезпечення соціального захисту в умовах воєнного стану розглянуто О. В. Чеберяко та І. С. Лещенко [9], питання адресності соціальних програм – Л. М. Черенько [10], а особливості фінансування соціального захисту та соціального забезпечення – Ю. Шулик і М. Гонтар [11].

Зарубіжні дослідження акцентують увагу на підтримці найбідніших і найбільш уразливих груп населення [12], цифровізації механізмів соціальної підтримки [13], розвитку цифрових соціальних мереж безпеки [14] та результативності соціальних інтервенцій для окремих вразливих категорій [15].

Зіставлення наукових позицій показує, що вітчизняні дослідження фінансування соціального захисту [9; 11] акцентують увагу насамперед на ресурсних обмеженнях і бюджетному навантаженні, тоді як Л. М. Черенько [10] фокусує увагу на адресності програм та охопленні вразливих груп. Зарубіжні дослідження доповнюють ці підходи: у працях [12] наголошено на необхідності пріоритетного охоплення найбідніших груп, а [13; 14] демонструють, що цифровізація здатна підвищувати оперативність і координацію підтримки, але одночасно створює ризики виключення осіб із низькою цифровою спроможністю. Таким чином, спільною для українських і зарубіжних досліджень є орієнтація на адресність та доступність, тоді як відмінності стосуються масштабу цифрової інтеграції та інституційної спроможності системи.

Водночас недостатньо опрацьованим залишається питання комплексного поєднання фінансових, інституційних, сервісних і цифрових механізмів соціального захисту вразливих груп населення в Україні та їх оцінювання з позицій адресності, доступності й результативності. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження сучасних механізмів соціального захисту та обґрунтування напрямів їх удосконалення.

Метою статті є дослідження сучасних механізмів соціального захисту вразливих груп населення в Україні, визначення проблем їх функціонування та обґрунтування основних напрямів удосконалення.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань: узагальнити сучасні механізми соціального захисту вразливих груп населення в Україні; визначити основні проблеми їх функціонування; охарактеризувати чинні інструменти державної підтримки вразливих категорій населення; обґрунтувати основні напрями вдосконалення механізмів соціального захисту з урахуванням підвищення їх адресності, доступності та результативності.

Методика досліджень. У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи. Аналіз і синтез застосовано для узагальнення сучасних механізмів соціального захисту вразливих груп населення та визначення їх основних складових. Порівняльний і структурно-функціональний методи використано для характеристики чинних інструментів державної підтримки та виявлення проблем їх функціонування. Методи групування й систематизації дали змогу виокремити основні форми соціального захисту та категорії вразливих груп населення. На основі логічного узагальнення і наукової абстракції обґрунтовано напрями вдосконалення механізмів соціального захисту з позицій підвищення їх адресності, доступності та результативності. Інформаційну базу становили наукові публікації та офіційні матеріали Міністерства фінансів України і Пенсійного фонду України за 2019-2025 рр. [16-19]. Фінансові показники наведено у поточних (номінальних) цінах і використано для характеристики ресурсного масштабу системи, а не для оцінювання реальної купівельної спроможності бюджетних видатків. Проблеми функціонування виокремлено за критерієм повторюваності у наукових джерелах [4; 9-14] та їх безпосереднього впливу на адресність, доступність і результативність підтримки; напрями вдосконалення визначено як відповідні управлінські реакції на встановлені проблеми. Використання агрегованих бюджетних показників зумовлено відсутністю повністю зіставних довгих рядів за всіма окремими вразливими групами, тому вони доповнюються даними за цільовими програмами та не трактуються як безпосередня оцінка ефективності.

Під час підготовки рукопису автори використовували ШІ-асистовану технологію ChatGPT (OpenAI, GPT-5.6 Sol; жовтень 2026 р.) виключно для мовно-стилістичного редагування англомовної анотації. Запити стосувалися перевірки академічного стилю, граматики та термінологічної узгодженості англомовного тексту без генерування наукових результатів, даних або висновків. Після використання ШІ автори самостійно перевірили та відредагували текст і несуть повну відповідальність за зміст публікації.

Результати досліджень. Сучасна система соціального захисту вразливих груп населення в Україні формується під впливом сукупності соціально-економічних, демографічних та інституційних чинників, що зумовлюють необхідність постійного оновлення механізмів державної підтримки. Її функціонування спрямоване на зниження впливу соціальних ризиків, підтримання належного рівня життя та забезпечення доступу населення до необхідних видів допомоги і соціальних послуг. Особливого значення при цьому набуває здатність системи своєчасно ідентифікувати потреби окремих категорій

населення, забезпечувати адресність підтримки та поєднувати різні форми соціального захисту.

Сучасні механізми соціального захисту вразливих груп населення формують багаторівневу систему державної підтримки, що охоплює соціальні виплати і допомоги, пенсійне забезпечення, соціальне страхування, житлові субсидії та пільги, соціальні послуги, програми підтримки зайнятості, адресні та цифрові форми підтримки.

До основних механізмів соціального захисту доцільно віднести систему соціальних виплат і допомог, пенсійне забезпечення, страхування, надання пільг і житлових субсидій, соціальні послуги, програми підтримки зайнятості, а також адресні форми державної допомоги. Окремого значення набувають цифрові механізми взаємодії з одержувачами підтримки, які забезпечують спрощення процедур звернення, обмін інформацією між державними установами та більш оперативне визначення права на окремі види допомоги.

Особливістю сучасної системи є її орієнтація на різні категорії вразливого населення, зокрема людей похилого віку, осіб з інвалідністю, малозабезпечені сім'ї, сім'ї з дітьми, безробітних, внутрішньо переміщених осіб та інших громадян, які потребують додаткового соціального захисту. Водночас механізми підтримки відрізняються за джерелами фінансування, умовами призначення, формами надання та інституціями, відповідальними за їх реалізацію.

Систематизація сучасних механізмів соціального захисту вразливих груп населення за основними інструментами, цільовими групами та функціональним призначенням дає змогу комплексно представити їх місце в системі державної підтримки населення (табл. 1).

Наведена систематизація засвідчує, що сучасний соціальний захист вразливих груп населення в Україні має комплексний характер і поєднує фінансові, страхові, сервісні, організаційні та цифрові механізми. При цьому результативність системи визначається не лише наявністю окремих інструментів, а й узгодженістю їх застосування, здатністю охоплювати різні види соціальних ризиків та забезпечувати своєчасний доступ до підтримки для тих категорій населення, які найбільше її потребують.

Разом із тим комплексність сформованої системи соціального захисту не виключає наявності проблем у функціонуванні окремих її механізмів. Їх виявлення є необхідною передумовою оцінювання результативності чинної системи та визначення напрямів її подальшого вдосконалення.

У сучасних умовах функціонування механізмів соціального захисту вразливих груп населення в Україні супроводжується низкою системних проблем, які знижують їх результативність та обмежують можливості своєчасного реагування на потреби отримувачів підтримки. До найбільш суттєвих проблем належать фрагментарність окремих програм і видів допомоги, складність процедур призначення та отримання підтримки, недостатня узгодженість між різними інституціями, нерівномірність доступу до соціальних послуг, а також обмежені можливості комплексного оцінювання фактичних потреб і результатів надання допомоги [4; 10; 13; 14].

Таблиця 1. Сучасні механізми соціального захисту вразливих груп населення в Україні

Механізм соціального захисту	Основні інструменти	Основні цільові групи	Функціональне призначення
Соціальні виплати та державна допомога	допомога малозабезпеченим сім'ям, сім'ям з дітьми, особам з інвалідністю, внутрішньо переміщеним особам	малозабезпечені сім'ї, сім'ї з дітьми, особи з інвалідністю, ВПО	підтримання мінімально необхідного рівня доходів та компенсація соціальних ризиків
Пенсійне забезпечення	пенсії за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника	люди похилого віку, особи з інвалідністю, непрацездатні члени сімей	забезпечення доходу у разі втрати працездатності або завершення трудової діяльності
Соціальне страхування	страхові виплати у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, безробіттям, нещасними випадками та іншими соціальними ризиками	застраховані особи, працівники, безробітні	компенсація втрати доходу внаслідок настання соціального ризику
Житлові субсидії та пільги	субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, пільги окремим категоріям громадян	домогосподарства з низькими доходами, пільгові категорії населення	зменшення фінансового навантаження на домогосподарства
Соціальні послуги	догляд, соціальний супровід, консультування, реабілітація, підтримане проживання	люди похилого віку, особи з інвалідністю, сім'ї у складних життєвих обставинах	підтримання життєдіяльності, соціальна адаптація та інтеграція
Підтримка зайнятості	сприяння працевлаштуванню, професійне навчання, перекваліфікація, громадські роботи	безробітні, молодь, ВПО, особи, які втратили роботу	відновлення економічної активності та зниження ризику довготривалої залежності від соціальної допомоги
Адресна соціальна підтримка	оцінювання доходів і майнового стану, визначення права на допомогу, диференціація обсягів підтримки	домогосподарства та особи, які відповідають установленим критеріям потреби	спрямування ресурсів на найбільш нужденні категорії населення
Цифрові механізми соціального захисту	електронні реєстри, цифрові сервіси, автоматизований обмін даними, електронне подання заяв	отримувачі соціальної підтримки, органи соціального захисту	спрощення доступу до підтримки, підвищення оперативності та координації

Джерело: узагальнено авторами на основі [4-6; 9-11].

Окремою проблемою залишається недостатня інтегрованість інформаційних ресурсів, що ускладнює оперативний обмін даними між органами соціального захисту та іншими установами, відповідальними за реалізацію

державної підтримки. Це може призводити до дублювання окремих видів допомоги, затримок у прийнятті рішень, а також до недостатньо точного визначення кола осіб, які реально потребують підтримки [4; 13; 14].

Суттєвим викликом є також нерівномірність доступу до соціальних послуг між окремими територіями та категоріями населення. Найбільш вразливими в цьому аспекті залишаються люди похилого віку, особи з інвалідністю, мешканці сільських територій, внутрішньо переміщені особи та інші категорії населення, для яких фізична, інформаційна або цифрова доступність окремих видів підтримки може бути обмеженою [3; 10; 12; 15]. Крім того, результативність соціального захисту значною мірою залежить від достатності фінансового забезпечення та раціонального розподілу бюджетних ресурсів. За умов зростання потреб населення та обмеженості фінансових можливостей держави особливого значення набуває підвищення адресності допомоги, концентрація ресурсів на найбільш вразливих групах та посилення контролю за ефективністю використання коштів [9-11].

Систематизацію основних проблем функціонування механізмів соціального захисту вразливих груп населення в Україні, а також їх проявів і наслідків для системи соціального захисту представлено на рис 1.

Проблема	→	**Прояв**	→	**Наслідки для системи соціального захисту**
Фрагментарність програм підтримки	→	наявність значної кількості окремих програм і процедур	→	ускладнення доступу, дублювання окремих функцій
Складність процедур отримання допомоги	→	значна кількість документів, різні канали звернення	→	зниження доступності підтримки для окремих груп
Недостатня міжвідомча координація	→	обмежений обмін інформацією між установами	→	затримки в прийнятті рішень, дублювання допомоги
Нерівномірність доступу до соціальних послуг	→	територіальні та цифрові бар’єри	→	обмеження можливостей окремих категорій населення
Недостатня адресність підтримки	→	неповне врахування реальних потреб одержувачів	→	неефективний розподіл бюджетних ресурсів
Обмеженість фінансових ресурсів	→	зростання потреб за обмежених бюджетних можливостей	→	ризик недостатнього охоплення вразливих груп
Недостатній моніторинг результативності	→	обмежене оцінювання фактичного соціального ефекту	→	складність коригування програм і механізмів підтримки
Цифрова нерівність	→	різний рівень доступу до цифрових сервісів	→	ускладнення отримання допомоги окремими категоріями населення

Рисунок 1. – Основні проблеми функціонування механізмів соціального захисту вразливих груп населення в Україні

Джерело: систематизовано авторами.

Систематизація основних проблем свідчить, що обмеження результативності сучасних механізмів соціального захисту мають комплексний характер і охоплюють організаційні, фінансові, інституційні та цифрові аспекти. Їх подолання потребує не лише розширення ресурсного забезпечення, а й підвищення узгодженості дій між відповідальними установами, спрощення процедур, удосконалення критеріїв адресності та посилення оцінювання фактичних результатів надання соціальної підтримки.

Виявлені проблеми свідчать про необхідність більш детального розгляду чинних інструментів державної підтримки вразливих категорій населення, оскільки саме через них реалізуються основні функції соціального захисту та забезпечується практичний доступ громадян до відповідних видів допомоги і послуг. До таких інструментів належать соціальні виплати і державні допомоги, пенсійне забезпечення, житлові субсидії та пільги, соціальні послуги, страхові виплати, програми підтримки зайнятості, а також адресні й цифрові форми соціальної підтримки. Їх застосування відрізняється за умовами призначення, джерелами фінансування, колом отримувачів і механізмами адміністрування, однак спільною метою є зменшення впливу соціальних ризиків та підтримка найбільш уразливих категорій населення.

Важливою складовою характеристики чинних інструментів державної підтримки є оцінювання масштабів їх фінансового забезпечення, оскільки обсяги бюджетних ресурсів безпосередньо визначають можливості держави щодо реалізації соціальних виплат, пенсійного забезпечення, субсидій, пільг, соціальних послуг та інших форм підтримки населення. Динаміка ключових параметрів фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні у 2019-2025 рр. наведена на рис. 2.

Наведені дані свідчать, що у 2019-2025 рр. абсолютні обсяги фінансування соціального захисту загалом зростали, хоча їх динаміка була нерівномірною. Видатки державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення збільшилися з 218,6 млрд грн у 2019 р. до максимальних 469,3 млрд грн у 2023 р., після чого дещо скоротилися до 464,7 млрд грн у 2024 р. та 453,4 млрд грн у 2025 р. Частка цих видатків у загальних видатках державного бюджету досягла найвищого значення у 2020 р. – 25,06 %, а надалі поступово знижувалася до 8,28 % у 2025 р. Така динаміка відображає зміну структури бюджетних пріоритетів у кризових і воєнних умовах. Водночас, оскільки наведені суми подані у поточних цінах, їх номінальне зростання не слід безпосередньо ототожнювати зі зростанням реального обсягу соціальної підтримки.

Видатки Пенсійного фонду України за досліджуваний період зросли з 435,9 млрд грн до понад 1 трлн грн, що свідчить про значний ресурсний масштаб пенсійного забезпечення. При цьому зазначені видатки доцільно розглядати окремо від функціональних видатків державного бюджету на соціальний захист, оскільки бюджет Пенсійного фонду включає трансферти з державного бюджету. Тому в межах дослідження ці показники використовуються як самостійні інституційно-ресурсні характеристики системи соціального захисту.

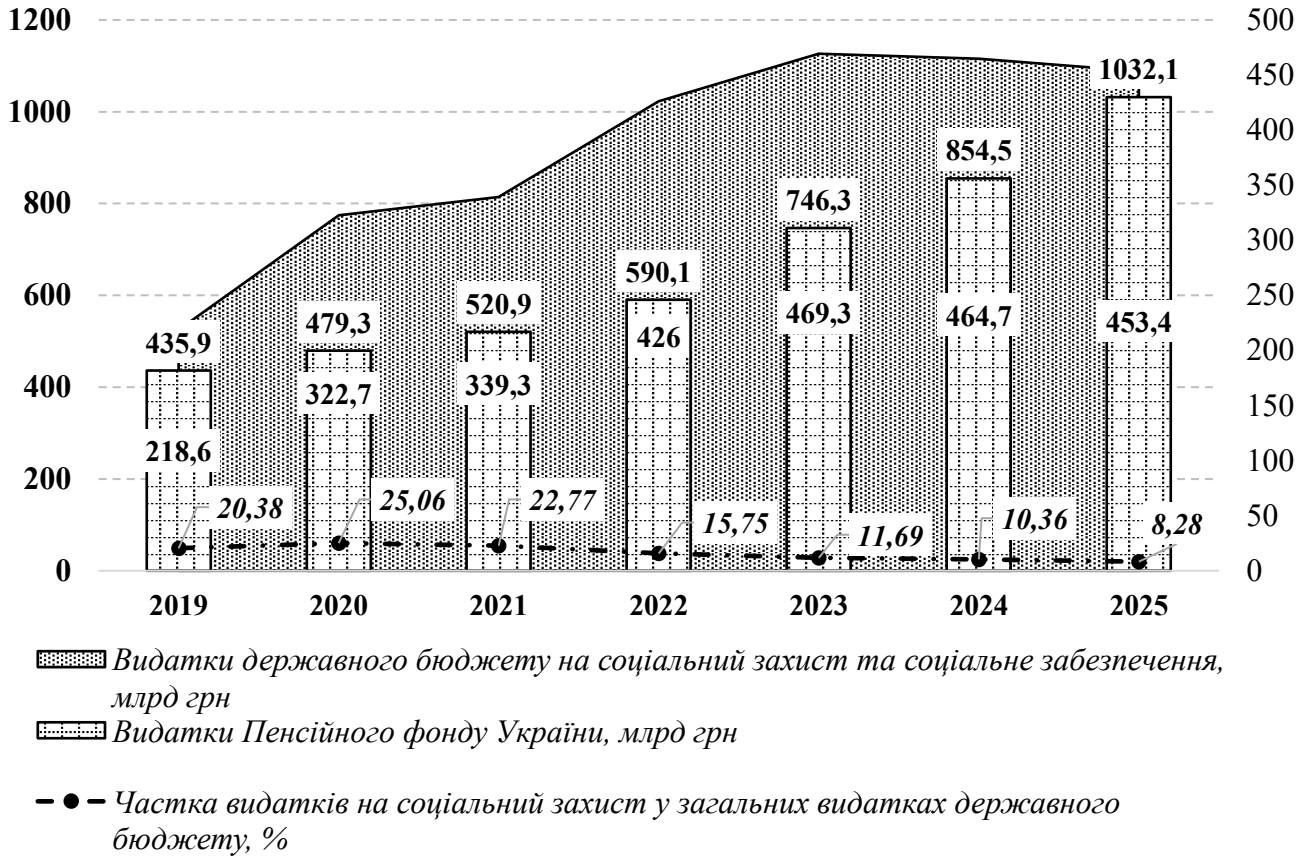

Рисунок 2. – Динаміка ключових параметрів фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні у 2019-2025 рр.

Джерело: сформовано авторами за офіційними даними Міністерства фінансів України та Пенсійного фонду України [16-18].

Для посилення зв'язку агрегованих фінансових показників із підтримкою вразливих груп проаналізовано структуру окремих соціальних виплат. За офіційними даними Міністерства фінансів України, у 2024 р. 88,0 млрд грн було спрямовано на соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини, 17,0 млрд грн – на підтримку малозабезпечених сімей, а 39,6 млрд грн – на пільги та житлові субсидії. У межах першого напряму фінансувалися, зокрема, виплати внутрішньо переміщеним особам та особам з інвалідністю [19]. Це свідчить про вагому цільову спрямованість частини бюджетних ресурсів на підтримку груп населення з підвищеним рівнем соціально-економічної вразливості.

Отримані результати узгоджуються з висновками О. В. Чеберяко та І. С. Лещенко [9] і Ю. Шулик та М. Гонтар [11] щодо зростання ресурсного навантаження на систему соціального захисту в умовах воєнного стану, а також із позицією Л. М. Черенько [10] щодо необхідності посилення адресності соціальних програм. Висновки стосовно цифровізації та необхідності збереження альтернативних каналів доступу також кореспондують з результатами досліджень [13; 14], у яких цифрові інструменти розглядаються як засіб підвищення оперативності надання підтримки, що водночас потребує врахування ризиків цифрової нерівності. На відміну від досліджень,

зосереджених переважно на окремих фінансових, адресних або цифрових аспектах, у цій роботі відповідні складові розглядаються у взаємозв'язку.

Окремі обмеження дослідження пов'язані з використанням агрегованих бюджетних показників у поточних цінах та переважно описово-аналітичним характером проведеного оцінювання. Відсутність мікроданих не дає змоги безпосередньо оцінити вплив окремих програм на добробут конкретних категорій отримувачів. Тому наведені фінансові показники доцільно інтерпретувати передусім як характеристики ресурсного масштабу та структури системи соціального захисту, що визначає перспективи подальшого поглиблення дослідження.

Отже, чинні інструменти державної підтримки вразливих категорій населення в Україні мають комплексний характер і поєднують фінансові, страхові, сервісні, адресні та цифрові механізми. Проведений аналіз свідчить, що результативність системи соціального захисту визначається не лише масштабами її фінансового забезпечення, а й адресністю, доступністю, своєчасністю надання допомоги та якістю адміністрування. Це дає підстави виокремити основні напрями подальшого вдосконалення механізмів соціального захисту вразливих груп населення: підвищення адресності підтримки, спрощення процедур її отримання, розширення доступності соціальних послуг, посилення міжвідомчої координації, розвиток цифрових сервісів та вдосконалення системи моніторингу й оцінювання результативності соціальних програм.

Підвищення адресності соціальної підтримки передбачає більш точне визначення потреб одержувачів, удосконалення критеріїв оцінювання доходів, майнового стану та соціальних ризиків. Це дасть змогу спрямовувати бюджетні ресурси насамперед тим категоріям населення, які найбільше потребують допомоги, та зменшувати ризики неефективного або дублюючого фінансування.

Важливим напрямом є спрощення процедур отримання соціальної підтримки. Скорочення кількості документів, уніфікація процедур звернення та розширення можливостей дистанційного подання заяв сприятимуть підвищенню доступності соціальних виплат і послуг, особливо для людей похилого віку, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та мешканців віддалених територій.

Розширення доступності соціальних послуг потребує подальшого розвитку мережі їх надавачів, посилення спроможності територіальних громад та впровадження мобільних і дистанційних форм обслуговування. Особливого значення набуває забезпечення рівного доступу до базових соціальних послуг незалежно від місця проживання отримувача.

Посилення міжвідомчої координації має базуватися на інтеграції інформаційних ресурсів, налагодженні оперативного обміну даними між органами соціального захисту, Пенсійним фондом України, службою зайнятості, органами місцевого самоврядування та іншими інституціями. Це сприятиме зменшенню дублювання функцій, прискоренню прийняття рішень та підвищенню узгодженості державної підтримки.

Подальший розвиток цифрових сервісів соціального захисту доцільно поєднувати з урахуванням ризиків цифрової нерівності. Поряд із розширенням електронних послуг необхідно зберігати альтернативні канали звернення для осіб, які мають обмежені можливості використання цифрових технологій або недостатній рівень цифрових навичок.

Не менш важливим є вдосконалення системи моніторингу та оцінювання результативності соціальних програм. Оцінювання має ґрунтуватися не лише на обсягах використаних бюджетних коштів і кількості отримувачів, а й на фактичному соціальному ефекті – зниженні рівня вразливості, поліпшенні доступу до послуг та підвищенні спроможності домогосподарств самостійно долати соціальні ризики.

Узагальнення основних напрямів удосконалення механізмів соціального захисту вразливих груп населення в Україні наведено на рис. 3.

Напрям удосконалення	→	**Ключова дія**	→	**Очікуваний результат**
Підвищення адресності	→	точніше визначення потреб і критеріїв підтримки	→	спрямування ресурсів найбільш нужденним
Спрощення процедур	→	уніфікація звернень і зменшення кількості документів	→	полегшення доступу до допомоги
Розширення доступності послуг	→	розвиток мережі надавачів, мобільних і дистанційних форм	→	забезпечення рівного доступу до підтримки
Посилення координації	→	інтеграція інформаційних ресурсів і обмін даними	→	зменшення дублювання та затримок
Розвиток цифрових сервісів	→	електронні послуги й автоматизація процедур	→	оперативність і зручність отримання підтримки
Оцінювання результативності	→	моніторинг соціального ефекту та використання коштів	→	своєчасне коригування програм

Рисунок 3. – Основні напрями вдосконалення механізмів соціального захисту вразливих груп населення в Україні

Джерело: розроблено авторами.

Запропоновані напрями вдосконалення орієнтовані на підвищення адресності, доступності та результативності механізмів соціального захисту вразливих груп населення. Їх реалізація має здійснюватися комплексно, із поєднанням фінансових, організаційних, інституційних та цифрових рішень. Це сприятиме більш точному врахуванню потреб одержувачів, зменшенню адміністративних бар’єрів, посиленню координації між відповідальними інституціями та більш ефективному використанню ресурсів соціального захисту.

Практичну реалізацію запропонованих напрямів доцільно розподілити за часовими горизонтами та відповідальними суб’єктами. У короткостроковій перспективі (1-2 роки) центральному органу виконавчої влади, що формує та реалізує державну соціальну політику, Пенсійному фонду України, Державній

службі зайнятості та органам місцевого самоврядування доцільно зосередитися на уніфікації процедур звернення, повторному використанні верифікованих даних і забезпеченні паралельних цифрових та офлайн-каналів. У середньостроковій перспективі пріоритетом має бути поглиблення міжвідомчого обміну даними та запровадження регулярного оцінювання результатів програм. До базових індикаторів моніторингу можуть належати середній строк розгляду звернення, рівень охоплення цільових груп, частка послуг, доступних через кілька каналів, частка автоматизованих рішень та частка програм, для яких оцінюється фактичний соціальний результат.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу систематизувати сучасні механізми соціального захисту вразливих груп населення та визначити ключові обмеження їх функціонування: фрагментарність програм, складність процедур, недостатню міжвідомчу координацію, нерівномірність доступу, цифрові бар'єри та обмеженість оцінювання фактичного результату. Аналіз офіційних фінансових даних підтвердив значний ресурсний масштаб системи, однак показав, що номінальна динаміка видатків і зміна їх частки у бюджеті не можуть самі по собі використовуватися як доказ результативності. Обґрунтовано необхідність поєднання адресності, спрощення процедур, багатоканального доступу, інтеграції інформаційних ресурсів і моніторингу соціального ефекту. Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінювання результативності окремих програм на основі мікроданих та показників змін у становищі конкретних груп отримувачів.

Внесок авторів. *Прокопчук О. Т.: визначення концепції дослідження; підбір методів дослідження; аналіз даних; підготовка рукопису – первинний текст; підготовка рукопису – перегляд і редагування; наукове керівництво.*

Соколюк С. Ю.: визначення концепції дослідження; аналіз та систематизація даних; графічне представлення результатів; підготовка рукопису – перегляд і редагування; адміністрування процесу.

Фінансування. *Автори заявляють, що дослідження виконано без зовнішнього фінансування.*

Подяки. *Автори висловлюють вдячність Уманському національному університету за створення належних організаційних, інформаційних та матеріально-технічних умов для проведення дослідження.*

Конфлікт інтересів. *Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусишин Н. І. Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42 (дата звернення: 18.09.2026).

2. Дернова І. А., Боровик Т. М., Долока Л. В., Данилевська Л. С. Соціальний захист населення в умовах воєнної агресії, повоєнного відновлення та євроінтеграції України. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 4(54). С.

93–114. DOI: *https://doi.org/10.15407/dse2023.04.093* (дата звернення: 18.09.2026).

3. Заяць Т. А., Краєвська Г. О. Соціальні послуги для вразливих категорій населення в територіальних громадах України. *Економіка України*. 2022. № 3(724). С. 57–74. DOI: https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.03.057 (дата звернення: 18.09.2026).

4. Макарова О. В. Інноваційні аспекти багатосуб'єктного управління програмами соціального захисту. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 4(54). С. 77–92. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2023.04.077 (дата звернення: 18.09.2026).

5. Малаховський Ю. В., Мірошниченко І. С., Петленко Т. Г. Особливості надання соціальної допомоги вразливим верствам населення місцевих територіальних громад в умовах воєнного стану в Україні. *Центральноукраїнський науковий вісник.* Економічні науки. 2024. № 11(44). С. 235–246. DOI: https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.11(44).235-246 (дата звернення: 18.09.2026).

6. Новіков В. М. Соціальний захист: термінологічне визначення, основи та засоби управління. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 3(57). С. 79–100. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2024.03.079 (дата звернення: 18.09.2026).

7. Палій І. О. Особливості державної соціальної політики у сфері захисту найбільш вразливих верств населення. *Наукові записки. Серія: Право*. 2024. № 17. С. 158–162. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-17-158-162 (дата звернення: 18.09.2026).

8. Риндзак О. Т. Соціальна вразливість населення та її понятійно-термінологічне забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79 (дата звернення: 18.09.2026).

9. Чеберяко О. В., Лещенко І. С. Особливості фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в умовах воєнного стану. *Світ фінансів*. 2024. № 1(78). С. 98–110. DOI: https://doi.org/10.35774/SF2024.01.098 (дата звернення: 18.09.2026).

10. Черенько Л. М. Націленість соціальних програм на вразливі групи населення: сталі тенденції та повоєнні перспективи. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 1(51). С. 73–95. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2023.01.073 (дата звернення: 18.09.2026).

11. Шулик Ю., Гонтар М. Фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в умовах воєнного стану. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2024. № 35(63). С. 60–69. DOI: https://doi.org/10.25264/2311-5149-2024-35(63)-60-69 (дата звернення: 18.09.2026).

12. Aleksandrova M., Costella C. Reaching the poorest and most vulnerable: addressing loss and damage through social protection. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2021. Vol. 50. P. 121–128. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cosust.2021.03.010 (дата звернення: 18.09.2026).

13. Ball S., McGann M., Nguyen P., Considine M. Emerging modes of digitalisation in the delivery of welfare-to-work: Implications for street-level discretion. *Social Policy & Administration*. 2023. Vol. 57, No. 7. P. 1166–1180. DOI: https://doi.org/10.1111/spol.12939 (дата звернення: 18.09.2026).

14. Bird N., Hanedar E. Expanding and Improving Social Safety Nets Through Digitalization: Conceptual Framework and Review of Country Experiences. *IMF Notes*. 2023. No. 2023/007. 25 p. DOI: https://doi.org/10.5089/9798400257940.068 (дата звернення: 18.09.2026).

15. James M. L. Can Community-Based Social Protection Interventions Improve the Wellbeing of Asylum Seekers and Refugees in the United Kingdom? A Systematic Qualitative Meta-Aggregation Review. *Social Sciences*. 2021. Vol. 10, No. 6. Art. 194. DOI: https://doi.org/10.3390/socsci10060194 (дата звернення: 18.09.2026).

16. Міністерство фінансів України. Бюджет України – 2024 : статистичний збірник. 2026. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Badgef%20of%20Ukraine2024.pdf (дата звернення: 18.09.2026).

17. Міністерство фінансів України. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2025 рік. 2026. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770 (дата звернення: 18.09.2026).

18. Пенсійний фонд України. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2025 рік. 11.05.2026. URL: https://www.pfu.gov.ua/2179029-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2025-rik/ (дата звернення: 18.09.2026).

19. Міністерство фінансів України. Мінфін: У 2024 році в повному обсязі профінансовано соцвиплати на 447,9 млрд гривень. 09.01.2025. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2024_rotsi_v_povnomu_obsiazi_profinansovano_sotsviplati_na_4479_mlrd_griven-4981 (дата звернення: 18.09.2026).

REFERENCES

1. Andrusyshyn N. I. (2022). Sotsialna vrazlyvist naselennia: definitsii, pidkhody do rozuminnia ta otsiniuvannia [Social vulnerability of the population: Definitions, approaches to understanding and assessment]. Ekonomika ta suspilstvo, no. 37. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

2. Dernova I. A., Borovyk T. M., Doloka L. V., & Danylevska L. S. (2023). Sotsialnyi zakhyst naselennia v umovakh voiennoi ahresii, povoiennoho vidnovlennia ta yevrointehratsii Ukrainy [Social protection of the population under military aggression, post-war recovery and European integration of Ukraine]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika, no. 4(54), pp. 93□114. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2023.04.093 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

3. Zaiats T. A., & Kraievska H. O. (2022). Sotsialni posluhy dlia vrazlyvykh katehorii naselennia v terytorialnykh hromadakh Ukrainy [Social services for vulnerable categories of the population in territorial communities of Ukraine].

Ekonomika Ukrainy, no. 3(724), pp. 57□74. DOI: https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.03.057 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

4. Makarova O. V. (2023). Innovatsiini aspekty bahatosubiektnoho upravlinnia prohramamy sotsialnoho zakhystu [Innovative aspects of multi-stakeholder management of social protection programs]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika, no. 4(54), pp. 77□92. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2023.04.077 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

5. Malakhovskyi Yu. V., Miroshnychenko I. S., & Petlenko T. H. (2024). Osoblyvosti nadannia sotsialnoi dopomohy vrazlyvym verstvam naselennia mistsevykh terytorialnykh hromad v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Features of providing social assistance to vulnerable groups of the population of local territorial communities under martial law in Ukraine]. Tsentralnoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky, no. 11(44), pp. 235□246. DOI: https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.11(44).235-246 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

6. Novikov V. M. (2024). Sotsialnyi zakhyst: terminolohichne vyznachennia, osnovy ta zasoby upravlinnia [Social protection: Terminological definition, foundations and means of management]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika, no. 3(57), pp. 79□100. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2024.03.079 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

7. Palii I. O. (2024). Osoblyvosti derzhavnoi sotsialnoi polityky u sferi zakhystu naibilsh vrazlyvykh verstv naselennia [Features of state social policy in the sphere of protection of the most vulnerable groups of the population]. Naukovi zapysky. Seriia: Pravo, no. 17, pp. 158□162. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2024-17-158-162 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

8. Ryndzak O. T. (2021). Sotsialna vrazlyvist naselennia ta yii poniatiino-terminolohichne zabezpechennia [Social vulnerability of the population and its conceptual and terminological support]. Ekonomika ta suspilstvo, no. 33. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-79 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

9. Cheberiako O. V., & Leshchenko I. S. (2024). Osoblyvosti finansuvannia sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia v umovakh voiennoho stanu [Features of financing social protection and social security under martial law]. Svit finansiv, no. 1(78), pp. 98□110. DOI: https://doi.org/10.35774/SF2024.01.098 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

10. Cherenko L. M. (2023). Natsilenist sotsialnykh prohram na vrazlyvi hrupy naselennia: stali tendentsii ta povoienni perspektyvy [Targeting of social programs at vulnerable population groups: Stable trends and post-war prospects]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika, no. 1(51), pp. 73□95. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2023.01.073 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

11. Shulyk Yu., & Hontar M. (2024). Finansuvannia sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia v umovakh voiennoho stanu [Financing of social protection and social security under martial law]. Naukovi zapysky Natsionalnoho

universytetu Ostrozka akademiia. Seriia Ekonomika, no. 35(63), pp. 60–69. DOI: https://doi.org/10.25264/2311-5149-2024-35(63)-60-69 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

12. Aleksandrova M., & Costella C. (2021). Reaching the poorest and most vulnerable: Addressing loss and damage through social protection. Current Opinion in Environmental Sustainability, vol. 50, pp. 121–128. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cosust.2021.03.010 (accessed September 18, 2026).

13. Ball S., McGann M., Nguyen P., & Considine M. (2023). Emerging modes of digitalisation in the delivery of welfare-to-work: Implications for street-level discretion. Social Policy & Administration, vol. 57, no. 7, pp. 1166–1180. DOI: https://doi.org/10.1111/spol.12939 (accessed September 18, 2026).

14. Bird N., & Hanedar E. (2023). Expanding and improving social safety nets through digitalization: Conceptual framework and review of country experiences. IMF Notes, no. 2023/007, 25 p. DOI: https://doi.org/10.5089/9798400257940.068 (accessed September 18, 2026).

15. James M. L. (2021). Can community-based social protection interventions improve the wellbeing of asylum seekers and refugees in the United Kingdom? A systematic qualitative meta-aggregation review. Social Sciences, vol. 10, no. 6, art. 194. DOI: https://doi.org/10.3390/socsci10060194 (accessed September 18, 2026).

16. Ministry of Finance of Ukraine. (2026). Biudzhet Ukrainy 2024: statystychnyi zbirnyk [Budget of Ukraine 2024: Statistical collection]. Available at: https://mof.gov.ua/storage/files/Badgef%20of%20Ukraine2024.pdf (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

17. Ministry of Finance of Ukraine. (2026). Informatsiia Ministerstva finansiv Ukrainy pro vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy za 2025 rik [Information of the Ministry of Finance of Ukraine on the execution of the State Budget of Ukraine for 2025]. Available at: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

18. Pension Fund of Ukraine. (2026, May 11). Zvit pro robotu ta vykonannia biudzhetu Pensiinoho fondu Ukrainy za 2025 rik [Report on the work and budget execution of the Pension Fund of Ukraine for 2025]. Available at: https://www.pfu.gov.ua/2179029-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2025-rik/ (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].

19. Ministry of Finance of Ukraine. (2025, January 9). Minfin: U 2024 rotsi v povnomu obsiazi profinansovano sotsvyplaty na 447,9 mlrd hryven [Ministry of Finance: In 2024, social payments of UAH 447.9 billion were fully financed]. Available at: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2024_rotsi_v_povnomu_obsiazi_profinansovano_sotsviplati_na_4479_mlrd_griven-4981 (accessed September 18, 2026) [in Ukrainian].